

П'ятковська О. Р.

кандидат економічних наук
науковий співробітник

Міжнародного інституту освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

Національного університету «Львівська політехніка»

Ryatkovska O. R.

PhD in Economics

Scientific Fellow at International Institute of Education,

Culture and Relations with Diaspora of Lviv Polytechnic National University

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИМІРИ СФОРМОВАНOSTІ МІГРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

MACROECONOMIC PARAMETERS OF MIGRATION SYSTEM EVALUATION BETWEEN UKRAINE AND THE EU

Анотація. У статті досліджено участь України в міграційних системах у контексті країни-донора та країн ЄС як країн-реципієнтів. Розглянуто еволюцію теорій міграційних систем та виокремлено основні макроекономічні індикатори, на основі яких було проаналізовано інтегрованість України до європейської міграційної системи, а також виокремлено основних стратегічних партнерів у межах формування міграційної системи між Україною та країнами ЄС.

Ключові слова: теорія міграційних систем, європейська інтеграція, міграція робочої сили, потоки товару, грошові трансфери, прямі іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. Активна інтенсифікація міжнародної міграції трудових ресурсів перетворила цей феномен на один із визначальних характеристик глобалізації ХХІ ст. Трансформація видів міжнародної міграції, розширення географії країн-донорів та країн-реципієнтів, зміна форми міграційної взаємодії між державами та міграційна криза в країнах ЄС, з одного боку, та процеси візової лібералізації, соціально-економічна криза в Україні, спричинена політичною нестабільністю та війною в східних областях, які сприяють активізації трудової та вимушеної міграції українців до країн ЄС, з іншого боку, обумовлюють актуальність проведення дослідження не лише міграційних потоків між Україною та ЄС, а й виявлення сформованості міграційної системи, що дасть змогу більш ефективно аналізувати вплив міграції на добробут та розвиток країн-учасниць, а також сформувати необхідні важелі державної міграційної політики України.

Незважаючи на постійні дебати серед науковців та коливання від оптимізму до песимізму міграційних теорій щодо впливу міграції на розвиток [1], гетерогенність висновків авторів обґрунтована емпіричними дослідженнями, які переважно враховують вплив міграції на окремі соціально-економічні параметри країни походження чи призначення. На нашу думку, на сучасному етапі розвитку міжнародної міграції та інтеграційних процесів, що відбуваються у цілому світі та Європі зокрема, застосування теорії міграційних систем дасть змогу більш ґрунтовно підійти до аналізу процесу євроінтеграції, а дослідження рівня сформованості міграційної системи між Україною та країнами ЄС – виявити потенційних стратегічних партнерів України та перспективи розвитку подальших міграційних потоків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження обсягів міграційних потоків українців, формування та розвиток регіональної та загальнодержавної міграційної політики здійснили такі видатні вітчизняні науковці, як О. Позняк, Е. Лібанова, І. Прибит-

кова, О. Малиновська, У. Садова, І. Лапшина. Серед зарубіжних учених, які досліджували міграцію в країнах Східної Європи, у тому числі з України до ЄС, слід виокремити праці М. Каганця, М. Ярошевич, М. Окольного. Проте все ще не здійснено комплексного аналізу макроекономічних параметрів, що є індикаторами сформованості міграційної системи між Україною та країнами ЄС, та не проведено дослідження функціонування такої системи в цілому.

Мета статті полягає у виявленні сформованості функціонування міграційної системи між країнами ЄС та Україною. Це обумовлює необхідність вирішення таких завдань: проведення аналізу еволюції теорії міграційних систем з метою виявлення ключових макроекономічних індикаторів, що визначають рівень сформованості міграційної системи; здійснення ранжування країн ЄС за показником українських іммігрантів та виявлення основних країн-реципієнтів; співставлення динаміки макроекономічних показників цих країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки теоретичні аспекти міграційних систем є достатньо новими для вітчизняної наукової літератури, то необхідно насамперед коротко охарактеризувати основні теоретико-концептуальні підходи та еволюцію поглядів дослідників у цій сфері. На думку Хейна де Хааса, засновником теорії міграційних систем можна вважати А. Мабогундже, який у 70-х роках охарактеризував міграційну систему як набір певних місць, пов'язаних між собою потоками осіб, товарів, послуг та інформації, які сприяють подальшому обміну, зокрема активізації міграції між цими місцями [2]. Оскільки А. Мабогундже розробив теорію міграційних систем відносно урбаністичної міграції (село – місто) у межах Африканського континенту, то протягом 80–90-х років цю ідею використали та трансформували для характеристики міжнародної міграції А. Портерс, М. Кірц, Г. Злотнік та інші дослідники [3]. Натомість О. Бейквел, аналізуючи наукові підходи до дослідження

міграційних систем, що виникли внаслідок трудової міграції (англ. – labor migration system), підкреслює актуальність праць П. Гуткінда (1962 р.), Дж. Саула (1968 р.) А. Річардза (1952 р.), яких можна назвати основоположниками міграційної системи як саморегульованого механізму в межах ширшої соціальної системи [4]. Тим не менше, А. Мабогундже вважав, що міграційні системи поєднують людей, сім'ї та общини у просторі, що можна охарактеризувати як транснаціональні, або транслокальні, спільноти. Таким чином, достатньо складно окреслити основоположника теорії міграційних систем, хоча, на нашу думку, сьогодні найбільш актуальними є праці дослідників, які розвинули теорію міграційних систем на макрорівні (П. Левітт, Дж. Фоусетт, Д. Гурак, М. Кріц, Л. Лім та ін.). Згідно з їх трактуванням, міграційні системи складаються з країн (або регіонів певних країн), між якими відбувається відносно чисельний обмін мігрантів, і характеризуються наявністю відповідних механізмів, що забезпечують взаємозв'язок між активізацією потоків людей з потоками товарів, послуг, капіталу, ідей, інформації [5]. Формування взаємозв'язків між країнами, що входять до міграційної системи, характеризується не лише міграційними потоками, але й історичними, культурними, колоніальними та технологічними чинниками, а сама система функціонує в певних контекстах, зокрема політичному, економічному, соціальному та демографічному (рис. 1).

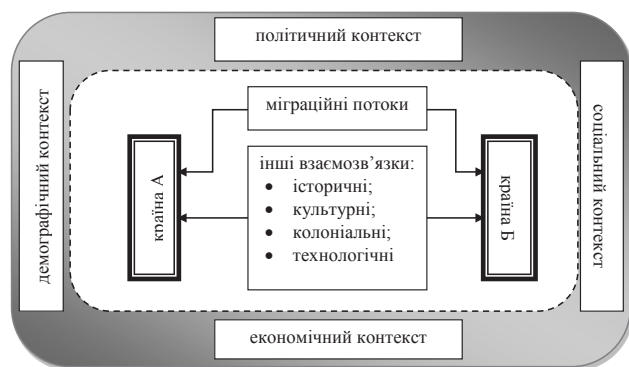

Рис. 1. Графічне зображення міграційної системи на макрорівні [6]

Основним припущенням теорії міграційних систем є те, що міграція змінює соціально-економічні, культурні та інституційні умови країн походження та країн призначення, тобто впливає на загальний простір (регіон), у межах якого відбувається міграційний процес. Окрім того, формування та стійкість міграційних систем залежить від наявності зв'язків між мігрантами та їх країною проживання. Дослідники Міжнародного інституту міграції при Оксфордському університеті вважають, що теорія міграційних систем вивчає цей феномен як сформований та вже ідентифікований факт, однак у сучасній літературі не приділено достатньо уваги для вивчення чинників, що впливають на започаткування міграційних систем, тобто трансформації звичайних міграційних потоків у міграційні системи [7].

Серед російських дослідників, які займаються питаннями міграційних систем, можемо виокремити І. Івахнюк – авторку теорії Євразійської міграційної системи. На її думку, стійкість міграційних зв'язків у системі може визначатися як історичними причинами (колоніальні відносини чи політичні союзи, наприклад СРСР), так і взаємною економічною зацікавленістю країн у міграційному обміні, яка обумовлює виникнення і збереження мігра-

ційного руху певної спрямованості. Міграційні зв'язки між країнами, що входять до системи, впливають на ці країни таким чином, що їх розвиток у результаті стає «міграційно обумовленим», тобто набуває властивостей, що спричинені внутрішньосистемними взаємозв'язками. Таким чином, на думку І. Івахнюк, у міграційних системах міграція є і причиною, і результатом системної взаємодії країн [8].

Міграційна система може включати в себе підсистеми і бути пов'язаною з іншими міграційними системами через зовнішні для неї міграційні потоки. Усередині міграційних систем існують не тільки потоки людей. Вони доповнюються товарними і фінансовими потоками, зокрема грошовими трансфертами та інвестиціями [9].

У цій статті ми розглянемо лише участь України в міграційних системах у контексті країни-донора та країн ЄС як країн-реципієнтів, а також проаналізуємо макроекономічні виміри інтеграції України до європейської міграційної системи (без урахування інших характеристик, які також є важливими для окреслення функціональності міграційної системи), виокремлюючи при цьому основних стратегічних партнерів України.

Насамперед розглянемо основні країни призначення українських мігрантів у країнах ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність українських мігрантів у країнах ЄС, тис. осіб, 2010–2015 рр.

№	Країна призначення українських мігрантів	2010 р.	2013 р.	2015 р.
1	Німеччина	231,5	234	261,1
2	Італія	149,7	213,3	222,2
3	Польща	228,7	221,3	206,6
4	Чехія	124,7	127,2	97,5
5	Іспанія	77,3	82,9	77,4
6	Португалія	45,9	48,1	45,1
7	Угорщина	29,2	31,6	34,4
8	Латвія	43,7	36,1	33,5
9	Велика Британія	17,7	22,5	23,4
10	Естонія	21,8	21	21,7
11	Греція	13,7	14,2	19,5
12	Франція	14,7	15,2	15,9
13	Литва	19,4	13,3	12,2
14	Словаччина	10,3	9,4	10
15	Румунія	13,9	11,9	9,6
16	Австрія	7	7,4	8,2
17	Швеція	4,7	5,9	7
18	Данія	6,5	6,7	6,9
19	Болгарія	5,8	6,2	6,4
20	Бельгія	2,5	2,6	5
21	Ірландія	2,7	3,8	4,6
22	Норвегія	2,5	3,5	4,2
23	Фінляндія	1	1,3	1,8
24	Словенія	1,4	1,5	1,8
25	Нідерланди	0,7	0,9	1,2
26	Мальта	0,2	0,2	0,3
27	Люксембург	0,1	0,2	0,2

Джерело: складено автором на основі [10]

Для комплексного аналізу міграційних потоків важливо також враховувати відносні міграційні показники – частку українських іммігрантів відносно інших мігрантів у певній країні призначення. Згідно з даними Євростату,

громадяни України увійшли у топ-5 країн-донорів до таких країн, як Польща (26%), Чеська Республіка (23,5%), Португалія (10,2%), Італія (4,5%), Литва (7,7%), Болгарія (6,6%), Естонія (2,8%), Латвія (0,8%), Угорщина (5,9%) [11]. Співставивши абсолютні та відносні параметри міграції українців до країн ЄС, на нашу думку, можна виокремити основні країни для проведення подальшого аналізу обсягів потоків товару, послуг та капіталу, як це передбачено теорією міграційних систем, а саме: Польщу, Чехію, Португалію та Італію. Водночас, зважаючи на те, що чисельність українських мігрантів є найбільшою в Німеччині, то слід також внести цю країну до аналізу.

Як видно з рис. 2, протягом 2013–2015 рр. років загальна сума обсягу товарообороту між Україною та вибраними країнами ЄС становила майже 60 млрд. дол. США. Найбільший обмін товарами спостерігаємо між Україною та Німеччиною (20 556 тис. дол. США), на другому місці – Польща, з якою протягом 2013–2015 рр. сумарний товарооборот становив 16 633,9 тис. дол. США. Враховуючи сумарні показники експорту та імпорту послуг між Україною та цими ж країнами (рис. 1), позиції країн у рейтингу зберігаються у схожому порядку: найбільший обмін послугами відбувається з Німеччиною, на другому місці – з Польщею, на третьому – з Італією, на четвертому – із Чеською Республікою, на п'ятому – з Португалією.

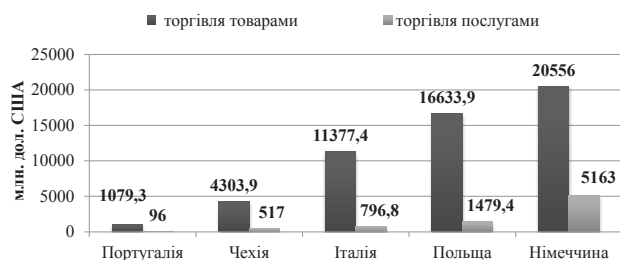

Рис. 2. Обсяг експорту та імпорту товарів та послуг між Україною та вибраними країнами ЄС, млн. дол. США, сумарно за період 2013–2015 рр. [12]

Щодо обсягів прямих іноземних інвестицій, то Німеччина знову лідирує в рейтингу вибраних країн (рис. 3), обсяги з Польщі є дещо нижчими, ніж з Італії. Тим не менше, динаміка надходжень акціонерного капіталу з цих країн засвідчує такі процеси: із Німеччини ми спостерігаємо певні скорочення – з 7,4 млн. дол. США у 2012 р. до 5,4 млн. дол. США у 2015 р., натомість з Польщі та Італії обсяги більш-менш співставні (рис. 2). Зважаючи на те, що загальний обсяг прямих іноземних інвестицій із країн ЄС протягом останніх років скоротився з 43 млрд. дол. США у 2012 р. до 33 млрд. дол. США у 2015 р., то відносна частка прямих іноземних інвестицій із Польщі в загальному потоці акціонерного капіталу з ЄС за цей період зростає з 2% до 2,4%, а з Італії – з 2,3% до 2,9% [12].

Зважаючи на те, що міграція з України до Польщі, Італії, Іспанії, Чехії та Португалії представлена переважно трудовими мігрантами [12], то для аналізу потоків капіталу важливо звернути увагу не лише на обсяги прямих іноземних інвестицій, але й грошових трансфертів.

Згідно з офіційними даними НБУ, найбільші обсяги грошових трансфертів до України серед країн ЄС надходять із Німеччини (від 423,1 млн. дол. США у 2012 р. до 269,6 млн. дол. США у 2015 р.) [13]. Щодо Польщі, то в 2015 р. вона зайняла восьме місце відносно інших країн ЄС-28 та 16-те – відносно всіх країн світу за обсягами грошових трансфертів до України [13].

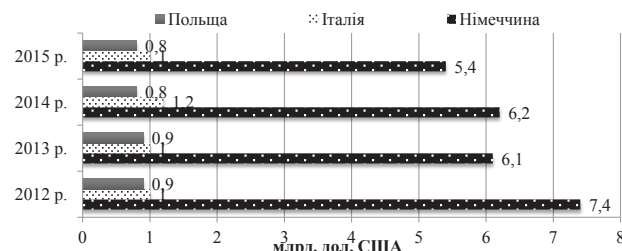

Рис. 3. Обсяги прямих іноземних інвестицій із вибраних країн ЄС в Україну, млрд. дол. США, 2012–2015 рр. [12]

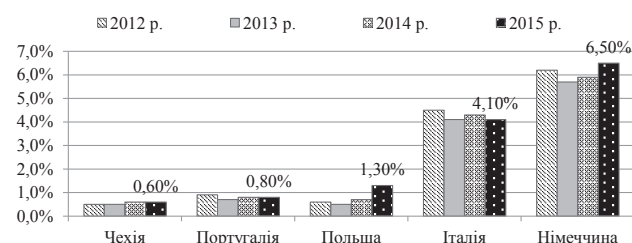

Рис. 4. Динаміка приватних грошових переказів в Україну за вибраними країнами, у % до загального річного обсягу, 2012–2015 рр. [13]

Серед вибраних нами для аналізу країн Польща демонструє третє місце, при цьому спостерігається динаміка зростання частки трансфертів із цієї країни на фоні скорочення трансфертів з Італії, Іспанії та Португалії (рис. 4). Враховуючи думку експертів, що близько 55% грошових трансфертів із країн ЄС до України трудові мігранти переправляють неофіційними каналами [14, с. 62], а також той факт, що Польща лідирує серед країн ЄС як країна-реципієнт українських трудових мігрантів [14, с. 30–36], то можемо стверджувати, що реальні обсяги грошових трансфертів з цієї країни до України є значно вищими.

Висновки. Аналіз макроекономічних вимірів інтеграції України до міграційної системи ЄС свідчить, що серед усіх країн ЄС Польща, Італія та Німеччина відіграють найбільш важливу роль у цьому процесі. Крім цього, впродовж останніх двох років спостерігаємо тенденцію до активізації розвитку міграційної системи між цими країнами та Україною, що проявляється у збільшенні потоків людей, капіталу, товарів та послуг.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері має стати комплексний аналіз усіх складових частин міграційної системи, об'єми трансграничної співпраці та прикордонної міграції між Україною та Польщею, а також прогнозування подальшого розвитку міграційних процесів в умовах візової лібералізації з ЄС.

Список використаних джерел:

1. Hein de Haas Migration and Development: a Theoretical Perspective / Hein de Haas // International Migration Review. – 2010. – V. 44. – Issue 1. – P. 227–264.
2. Mabogunje, A. L. Systems Approach to a Theory of Rural-Urban / A. L. Mabogunje // Migration. Geographical Analysis. – 1970. – № 2 (1). – P. 1–18.
3. Hein de Haas North African migration systems: evolution, transformations and development linkages / Hein de Haas // Working Papers IMI. – 2007. – Paper 6. – 44 p.
4. Bakewell O. Re-launching Migration Systems / O. Bakewell // Working Paper IMI. – 2012. – Paper 60. – 19 p.

5. Hein de Haas North African migration systems: evolution, transformations and development linkages / Hein de Haas // Working Papers IMI. – 2007. – Paper 6. – 44 p.
6. Theory Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.migrationsystems.org/migration-theories/>.
7. Bakewell O. Migration systems, pioneers and the role of agency // J. Bakewell, H. De Haas, A. Kubal // Working Papers IMI. – 2011. – Paper 48. – 26 p.
8. Ивахнюк И. Формирование и функционирование Евразийской миграционной системы: автореф. дис. ... д.э.н.: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: теория управления» / И. Ивахнюк. – М., 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-i-funktsionirovanie-evraziiskoi-migratsionnoi-sistemy>.
9. Ивахнюк И. Евразийская миграционная система: от экономического прагматизма к возрождению цивилизационного единства / И. Ивахнюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gumilev-center.ru/evrazijskaya-migracionnaya-sistema-ot-ehkonomicheskogo-pragmatizma-k-vozhrozhdeniyu-civilizacionnogo-edinstva/>.
10. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin / UN Population Division Department of Economic and Social Affairs [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>.
11. Main countries of citizenship and birth of the foreign foreign-born population [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_countries_of_citizenship_and_birth_of_the_foreign_foreign-born_population_1_January_2014_\(%C2%B9\)_in_absolute_numbers_and_as_a_percentage_of_the_total_foreign_foreign-born_population_YB15.png#filelinks](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_countries_of_citizenship_and_birth_of_the_foreign_foreign-born_population_1_January_2014_(%C2%B9)_in_absolute_numbers_and_as_a_percentage_of_the_total_foreign_foreign-born_population_YB15.png#filelinks).
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Приватні грошові перекази в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>.
14. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. – К.: МОМ, 2016. – 116 с.

Аннотация. В статье исследовано участие Украины в миграционных системах в контексте страны-донора и стран ЕС как стран-реципиентов. Рассмотрена эволюция теорий миграционных систем и выделены основные макроэкономические индикаторы, на основании которых была проанализирована интегрированность Украины в европейскую миграционную систему, а также выделены основные стратегические партнеры в рамках формирования миграционной системы между Украиной и странами ЕС.

Ключевые слова: теория миграционных систем, европейская интеграция, миграция рабочей силы, потоки товаров, денежные переводы, прямые иностранные инвестиции.

Summary. In the article the existence of migration system between Ukraine as migrant-source country and the EU as migrant-recipient countries is evaluated. The evolution of migration system theories is analyzed and the basic macroeconomic indicators, important for analytical estimation of Ukrainian integration into the EU migration system, are singled out. Finally, key strategic partner countries of the migration system between Ukraine and the EU are determined.

Key words: migration system theory, European integration, labor force migration, flows of goods, remittances, foreign direct investments.